

Diccionario Xerais Castelán-Galego de usos, frases e sinónimos, Edicións Xerais de Galicia, Vigo, 1990, 843 páxs.

Desde as glosas bilingües medievais ou os primeiros vocabularios bilingües e políglotas do Renacemento ata hoxe, hai unha constante evolución na lexicografía, e no caso dos dicionarios bilingües hoxe é posible chegar practicamente a unha tradución total do léxico e das estruturas máis importantes das dúas linguas en cuestión.

A utilidade destas obras, maior canto máis grande sexa a súa calidade, está fóra de dúbida, e vén motivada pola crecente interrelación entre as culturas.

Polo que respecta ó ámbito das linguas románicas peninsulares, en relación con outros idiomas, hai que salientar unha tradición consolidada que dá como resultado obras que responden a eses dous principios de utilidade e calidade. Por poñer algúns exemplos, os dicionarios bilingües Larousse francés-español, inglés-español, o Grossman de alemán-español ou os bilingües italiano-español e os do portugués.

O catalán, con gran tradición lexicográfica, conta tamén con dicionarios bilingües en dobre dirección.

A lexicografía galega consiste (consistiu) maioritariamente en explicar en castelán o léxico autóctono, no que constitúe unha clase característica de dicionarios bilingües, explicada pola situación de diglosia.

Nesta liña están os dicionarios do século pasado de F.J. Rodríguez, Cuveiro e Valladares, o da Real Academia Galega, o de Eladio Rodríguez, o de Franco Grande ou o de Galaxia, neste século.

Esta tradición maioritaria, aínda hoxe viva, vese interrompida nos últimos anos coa aparición de dicionarios monolingües, nun intento de crear unha situación normal, e dalgún bilingüe, como é o caso do pequeno *Diccionario 'Nos' Galego-Castelán Castellano-Gallego* (1982), o *Ir Indo galego-castelán castelán-galego*, do ano 88 (practicamente un listado de equivalencias), ou o *Diccionario de usos castellano-gallego*, de Freixedo-Alvarez Carracedo, Akal, 1985, caracterizado por unha marcada tendencia a ofrecer como equivalencias voces deformadas, dialectais ou de pouca documentación, que dá como resultado unha lingua moitas veces de difícil asimilación, agravada pola multitude de correspondencias para unha única entrada.

Existen non obstante precedentes de dicionarios bilingües do castelán para o galego, entre os que cabería destaca-lo *Vocabulario castellano-gallego*, publicado polas Irmandades da fala en 1933 e máis recentemente a *Contribución* de Crespo Pozo, do 1963, e a *Nova contribución*, 1972, valiosos nalgúns aspectos pero de pouco valor no que á lingua usual se refire.

Polo tanto, no que respecta a dicionarios deste tipo, e dado un contexto en que o castelán é a lingua de referencia da maioría, era necesaria unha obra que partindo de novos supostos e na dirección de castelán-galego, fose en realidade un medio para chegar a un mellor coñecemento do galego. E non só os galegos que teñen o castelán como lingua habitual, por razóns obvias, senón tamén galegofalantes, que en certos casos, por descoñecemento ou por outra razón botan man de léxico ou de estruturas casteláns. [Deste xeito atopámonos diante dunha característica propia da lexicografía galega pola cal un dicionario deste tipo ten en realidade como fin facilita-lo coñecemento do propio idioma a través do castelán, polo menos, de certas parcelas daquel (terminoloxía e fraseoloxía, principalmente). O papel que xoga o idioma castelán no contexto galego é, pois, dobremente importante ó ser tamén, nos dicionarios bilingües que parten do galego, a lingua coa función de explicar ou facer comprensible o galego (primeiramente para os que non o falan e, por extensión para os que, falándoo, non foron alfabetizados neste idioma)].

Con todo, coido que o dicionario que acaba de aparecer supón un paso importante nas transformacións que vén experimentando nos últimos anos a lexicografía galega e que debe contribuír ó emprego dun galego máis puro e correcto por calquera persoa preocupada neste sentido e así mesmo a facilita-lo labor de profesionais da lingua: tradutores, asesores lingüísticos, ensinantes, escritores, etc.

Forma e contido

O modelo desta obra responde ó arquetipo de dicionario bilingüe moderno, coa salvidade de que é unidireccional, cunhas características que, nun sentido global, fan que ofrezca ó usuario a garantía suficiente nas equivalencias e no resto da información.

En primeiro lugar hai que pór de manifesto o seu carácter normativo, co que supón de uniformización da lingua, fronte á case totalidade das obras similares anteriores que, por razóns claras, non podían seguir unha norma. Como se tratará de demostrar máis abaixo, pódese dicir que o dicionario resulta fiable nunha alta porcentaxe e tamén de gran utilidade pola cantidade de datos que ofrece. Non obstante hai razóns para afirmar que algúns criterios deben ser reformulados co fin de acadar maior precisión e corrección en certos casos.

A estrutura formal e de contido vén resumida na introducción da obra. Basicamente é a seguinte: a entrada en castelán vai seguida da(s) equivalencia(s) en galego, en tódolos seus significados e despois da categoría gramatical. O mesmo ocorre para as expresións e locucións, que van nun apartado especial. Ademais, co propósito de lle aclarar posibles dúbidas ó usuario, ofrécenos distinto tipo de información, segundo sexa pertinente. Así, podemos atopa-la categoría gramatical despois da equivalencia en galego cando non hai coincidencia co castelán (**análisis**, s.m. *Análise s.f.*, etc.), o que xa resulta común neste tipo de obras. Tamén, despois de cada equivalencia, en moitos casos temos unha lista de sinónimos, útiles na maioría dos casos, por seren máis ou menos

análogos á equivalencia, pero que noutros pode resultar abusiva por non responderen a este criterio e levaren a certa confusión, polo menos no referente ó uso (por exemplo, *abrigare* e *acubillar*, entre as moitas equivalencias para a entrada *abrigar*, non son sempre sinónimos exactos). Quizá o máis conveniente neste punto sería separalos sinónimos da(s) equivalencia(s) en cada artigo ou baixo cada entrada, especificando que se trata de analoxías e non de correspondencias exactas, que non adoitan ser máis de unha ou dúas.

No referente ós distintos rexistros de lingua sería necesaria unha maior sistematicidade, pois non sempre se especifican e cando se fai é só para as equivalencias galegas e non para as voces castelás. Por exemplo, dentro da entrada *borrachera* van equivalencias pertencentes ó rexistro non marcado da lingua e entre parénteses aquelas que se circunscriben a un rexistro popular, pero baixo a entrada *borracho* as equivalencias son xa indistintas: *borracho*, *bébedo* (...), *caneco*, *chispo*, ... O mesmo ocorre en entradas como *cogorza*, *coño*, onde só se dan as equivalencias (mesturando no primeiro caso formas da lingua habitual con outras dun rexistro popular: *borracheira*, *bebedela*, *chea*, *calcada*, *tranca*, *cagallón*) sen facer referencia ó tipo de lingua ó que se circunscribe cada voz. Para a entrada *chirona*, forma popular ou familiar do español, as equivalencias dadas son *cadea*, *cárcere*, *prisión* e *caldeiro* (pop.), das cales as tres primeiras non responden a unha tradución exacta por seren de rexistro distinto.

Cómpre igualmente salientala utilización que se fai neste dicionario de exemplos para a equivalencia galega ou a súa explicación a través dunha pequena definición, que aclaran respectivamente o seu uso e significado (véxase un dos moitos casos que poden resultar problemáticos e que resultan deste modo aclarados: *aboar*).

Seguindo con cuestións de contido do dicionario, merece comentario a fraseoloxía e o seu tratamento.

O corpus de frases e locucións castelás, coas correspondencias galegas, deste dicionario é o máis extenso feito ata agora, nun terreo pouco traballado e que precisa unha urxente posta ó día. Sen embargo, non é nin moito menos todo o exhaustivo que cabería esperar (pódense pasar varias páxinas sen atopar nada de fraseoloxía), nin sempre as equivalencias galegas son as máis apropiadas ou as correctas. Aínda sendo conscientes da complexidade que presenta este apartado, o mellor método non é tirar para adiante con solucións de compromiso ou saltando as dificultades. O resultado observable é que este apartado non foi sometido a unha sistematización, senón que máis ben está en función de circunstancias como o tempo de elaboración ou a competencia individual dos autores neste eido (o que explica omisións, equivalencias que en realidade son traducións palabra a palabra do castelán ou, nalgunha ocasión, solucións equivocadas), polo que en bastantes casos seguirán sen resolverse as dúbidas dos usuarios.

Alguns exemplos de incorreccións neste apartado témolos en equivalencias en galego que non son senón traducións literais das respectivas frases feitas do castelán, de entre as cales se poden cita-las seguintes: *corta-lo bacallau*, *botar en falta*, *limpo de palla e po*, *mal de moitos consolo de parvos*, *a boa fame non hai pan duro*, *nos niños de antano non hai paxaros hogano*, etc; equivalencias que non traducen a castelá: por exemplo, para a expresión *no todo el monte es orégano* dáse como equivalencias *non é*

ouro todo o que reloce, non son tantas as noces coma as voces, que non significan o mesmo, isto é, 'haber máis dificultades das esperadas' e para *hacerse de oro* dáse como equivalencia 'montarse' que, como na respectiva entrada *montar* se advirte, é incorrecto en galego na súa forma pronominal.

Por outra parte, e como consecuencia do que se dixo máis arriba, en ocasións vese a falta de frases moi características e de uso frecuente, que polo tanto deberían aparecer coa respectiva equivalencia. Son, por poñer algúns casos collidos ó azar, expresións como: *no hacer una a derechas, alto el fuego, de buenas a primeras, venta al por menor, a la tercera va la vencida*, etc.

Polo que se refire ás solucións dadas a termos de linguaxes concretas, tecnicismos, etc., ó lado das xa admitidas, que se atopan en vocabularios parciais, hai outras que non foron contrastadas e que presentan tamén unha solución de compromiso que supón calco do castelán ou inexactitude no concepto dado como equivalente. Algúns dos que aparecen neste dicionario foron previamente tratados por terminólogos, pero outros son propostas dos autores, moitas veces pouco meditadas, sen ter en conta que certas linguaxes teñen que ser obrigatoriamente fixas e precisas. É o caso de *allanamiento de morada*, que no Código Penal figura traducido como *violación de domicilio* e no dicionario como *invasión de domicilio, atropelo de domicilio*. Pódese citar igualmente o caso de *personarse*, que na linguaxe xurídica ten un significado moi concreto e que aquí vén traducido por equivalencias de significado máis xeral e vago. Para o sentido de *volar* como 'facer que algo estoure' a solución consiste en darlle a *voar* ese mesmo significado, que en galego non ten en principio. O mesmo se pode dicir de *tanto* no significado de 'punto'.

En menos medida, tamén para palabras da linguaxe corrente se dan equivalentes incorrectos, como 'inimigarse' para *enemistarse*, 'peatonal' (dun substantivo *peón*, 'peatón', que figura ó lado no mesmo dicionario). Igualmente, a partir do castelán créase unha forma como *dezaoitesco*, que non aparece noutros dicionarios galegos. Para o español *joven*, a forma 'xove' é dada como equivalencia ó mesmo nivel de 'mozo', cando o necesario sería unha observación en canto ó seu uso.

Coido que tamén é pertinente facer referencia a algunhas cuestións de tipo técnico, como a non inclusión diante da equivalencia de abreviaturas referentes ó tipo de linguaxe (botánica (BOT), medicina (MED), dereito (DER), etc.), que clarificarían o contido en moitos casos ou facilitarían o manexo.

En canto ás entradas, o criterio de inclusión é exhaustivo, como se afirma na introducción, pero non se recollen palabras coloquiais do español que, aínda que non aparecen nos dicionarios tradicionais como o da RAE, si en cambio aparecen en dicionarios bilingües, pois son voces de uso das que ás veces se pode precisar traducción exacta. Algúns exemplos: *currar, currante, cojonudo, acojonar* (e derivados), *gilipollas, carajo, joder*, ...

Unha última observación, referida á lingua utilizada no dicionario para definicións ou observacións, ten que ver quizá coa confusión creada pola anómala situación lingüística, que fai que non estea ben delimitado o papel de cada lingua, e é que por tra-

tarse dun dicionario que parte do castelán, toda información que se dá sobre as equivalencias en galego (definicións, observacións) debería ser no idioma de partida, en boa lóxica, e non en galego, como é o caso.

XESÚS RIVEIRO

Fernández Salgado, Benigno: *Os xentilicios e os topónimos do mundo*. Santiago de Compostela. Consellería de Educación e Ordenación Universitaria (D. X. P. L.). 1990.

Cando o galego entra, se ben con múltiples problemas e eivas que a ninguén se lle escapan, nos medios de comunicación, no ensino, na linguaxe técnico-administrativa, xorden novos campos de acción noutrora pechados á nosa lingua. Por primeira vez os galegos podémonos achegar ó mundo exterior coa nosa fala, podemos adapta-lo mundo ás nosas estruturas pero... ¿como? Se carecemos de tradición e experiencia, ¿que patróns debemos seguir para fixar esta parte do léxico en boa medida inexistente? ¿cales serán as solucións gráficas, fonéticas e morfolóxicas máis axeitadas para nomea-los países, cidades e xentilicios do mundo?

A todas estas preguntas non é doado dar solucións simples e uniformes, polo que o planificador lingüístico ten ante si unha tarefa ben difícil que se complica aínda máis, se cadra, nunha lingua minorizada como a nosa que dispón dunha cativa capacidade de creación autónoma de novas palabras. Cumpría, a pesar das dificultades, poñerse ó traballo e Benigno Fernández seguindo un esquema metodolóxico baseado en tres liñas xerais de actuación para os xentilicios¹ e catorce regras para a adaptación toponímica² confecciona para o galego non só unhas listas abondo exhaustivas de topónimos e xentilicios do mundo, senón que proporciona unha serie de propostas que, se ben algunhas discutibles, constitúen un material inestimable para a confección dun futuro atlas internacional galego que fixe un léxico toponímico noso.

¹ «- A adopción por empréstito e en especial por calco de xentilicios que pertencen ó que se coñece por "esperanto tecnolectual".

- A recuperación de xentilicios propios a través da tradición medieval.

- A normalización dos xentilicios locais na súa forma dialectal correspondente.» (vid. páx. 14).

² As catorce regras aplicables á toponimia estranxeira son, ó meu parecer, un tanto arbitrarias e non sería moito problema reducilas a sete ou ben amplialas ata vinte. Talvez fose máis prudente establecer unha serie de liñas a seguir sen encadralas en paradigma ningún como, de feito, implicitamente parece suxeri-lo propio autor na regra catorce na que advirte que "sempre quedaría a posibilidade de ensaiar outra forma..." (vid. páx. 105) e admite que as "regras" poden non ser suficientes ou ter excepcións.